

כיון דתקינו רבנן קדושה דסדרא כדבר שבקדושה הוא

(ר' נטרונאי גאון)

אין דבר שבקדושה פחות מבעשרה

פתחא דסוגיא

דין זה דאין אומרין דבר שבקדושה פחות מעשרה, מסתבר דאף שעצם אמירת קדושה וקדיש לא מצינו מדאורייתא, אבל זה שאין אומרין בפחות מעשרה הוא מדאורייתא כדדריש מקרא. וכן איתא בתפארת שמואל על הרא"ש (ברכות מ"ז) על זה שכתב הרא"ש דאלימ עשה רבנים דכתוב ונקדשתי בתוך בני ישראל, דהיינו עשה דמקדשין את השם בעשרה ברבים, ואפילו הוי מלתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מן התורה, נראה פירושו שהעשה הוא שמקדשין שמו ברבים ולא ביחודי, אבל הקידוש גופא הוא מדרבנן, שהרי כל תפלה מדרבנן (ש"ת אגרות משה אר"ח ח"ב סימן צ"ח).

ביאורא דתלמודא

ושפטו העדה והצילו העדה – כלומר עדה תאמר זכאי והיא המצילה אותה, ועדה תאמר חייב והיא השופטת, ולא יתחייב מיתה עד שיהו המחייבין יתר על המזכין שנים, ולפיכך צריך להוסיף שנים כדי שיהו עדה מצלת, ועדה ושנים שופטים כלומר מחייבין. (פירוש המשניות להרמב"ם סנהדרין פ"א מ"ו). שומע אני שאהיה עמהם לטובה – דלטובה לזכות הלך אחריה, שאפילו מיעוט המזכים ורבים המחייבין כתיב לא תהיה אחרי רבים לדעות, אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות, משום זכות לא איצטריך ליה, אלא אפילו לחייב הלך אחריהן (רש"י). הטייתך לרעה על פי שנים – לא תהיה אחרי רבים לדעות, לחייב על פי אחד שיהיה יתר על המזכין. אבל אחרי רבים, להטות בשנים אפילו לרעות, כשהיו שנים מחייבין יותר על המזכין. הלכך על כרחך עשרים ושלושה בעינן (רע"ב). מי חלה שבועה עילויהו – דרבנן סברי דבשעת השבועה אדכרי להו ישראל הכי שמארץ רחוקה באו, ולא דרך תנאי אלא לומר כיון שאתם אומרים שמארץ רחוקה באתם אנו נשבעים אתכם שלא להרוג אתכם, והווי ליה כנודי טעות (ריטב"א). כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה – קדושת ברכה ראשונה של קדיאת שמע בשחרית אינה נאמרת אלא בעשרה, והיחיד מדלג ואומר בשפה ברורה ובנעימה קדושה כולם כאחד עונים באימה ואומרים ביראה קדושה והאופנים וכו' (ריטב"א). כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל – עיקר הנוסחא היא כן אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך, וכתוב התם לשבור בתוך הבאים, מה להלן עשרה אף כאן עשרה (דבינו בחיי וקרא כב לב).

ליקוטא דתלמודא

שנו חכמינו (סנהדרין ב.) גבי עדה שאינה פחותה מעשרה:

ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלושה שנאמר ושפטו העדה והצילו העדה, עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים. ומנין לעדה שהיא עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת, יצאו יהושע וכלב. ומנין להביא עוד שלשה, ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לדעות, שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות, לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה על פי אחת, הטייתך לרעה על פי שנים.

עוד אמרו רבותינו (גיטין מו.) גבי רבים שהם עשרה:

רבי יהודה אומר כל נדר שידעו בו רבים לא יחזיר, ושלא ידעו בו רבים יחזיר. אמר רבי יהושע בן לוי מאי טעמא דר' יהודה, דכתיב ולא הכוס בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה. ורבנן, התם מי חלה שבועה עילויהו כלל, כיון דאמרו להו מארץ רחוקה באנו ולא באו, לא חיילה שבועה עילויהו כלל, והאי דלא קטלינהו, משום קדושת השם. וכמה רבים, רב נחמן אמר ג', ר' יצחק אמר עשרה. רב נחמן אמר ג', ימים ב', רבים ג'. רבי יצחק אמר עשרה, דכתיב עדה.

עוד אמרו רבותינו (ברכות כא:) גבי דבר שבקדושה דצריך עשרה:

וכן אמר רב אדא בר אבהו מנין שאין היחיד אומר קדושה, שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע, דתני רבנאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתוב התם הבדלו מתוך העדה הזאת, מה להלן עשרה, אף כאן עשרה.

אור תורה

ושפטו העדה בין הפכה ובין גאל הדם על המשפטים האלה. (במדרש לה כח)

והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש. (במדרש לה כח)

עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את תלנות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי. (במדרש יד כו)

ולא תחלו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם. (ויקרא כב לב)

האידינא אליבא דשמעתא

קדושה דסדרא

כתב הר"ן (מגילה יג: מדפי הרי"ף) דמאי דאמרינן אין דבר שבקדושה, אתיא רק להא דפריסת שמע ולשמונה עשרה, אך לא לשאר דברים. והראש יוסף שם מדייק מדבריו דלשיטתו קדיש וברכו אין צריכים עשרה. וכן כתב הר"י מיגא"ש (סימן קל"א) להלכה, וז"ל: 'אם רצה היחיד לקרוא פסוקי הקדושה בניגון על הדרך שנקראים במקרא, מותר לו לעשות, ואם יש בו עשרה ורצה אחד מהן לפתוח ובה לציון וסדר קדושה מיושב אין בזה כלום אלא שראוי לו לכתחלה להיות עומד'. ע"כ. אמנם ר' נטרונאי גאון (תשובות אור"ח סימן ל"ט) כתב דכיון דתקנום רבנן בסדר התפלה הוה כדבר שבקדושה, וז"ל: 'ואני זאת בריתי, אין בהם משום קדושה. וכיון דתקינו רבנן קדושה דסדרא, אף על גב דמשום לקרות בהו אתקון, כיון דנקבעו בתפילה כדבר שבקדושה הוא ולא יהא פחות מעשרה, אלא אם כן בקראי או בהלכה דגמרא'. ע"כ. ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ב) הכריע כדעת האומרים דאינו כדבר שבקדושה, וז"ל: 'ואילו לענין קדושה דסידרא וקדושת יוצר אינו אומר יחד עם הש"ץ והצבור, והיינו משום דהני תרתי הם רק סיפור איך המלאכים מקדישים מה שאין כן בקדושת י"ח, אנוחנו המקדישים'.

ברכת המזון

מדברי המאירי (ברכות מז:) משמע דאף ברכת המזון הוה דבר שבקדושה הנצרך לעשרה, וז"ל: 'יוראה כדעת ראשון ממה ששאלנו הזכרת השם בברכה בעשרה, מדכתיב במקלות ברכו אלקים ונשים ועבדים לא איקרו קהל'. ע"כ. וכן כתב באבודרהם (הלכות ברכות), וז"ל: 'דעשרה שאכלו אומרים נברך לאלהינו, שעשרה שכינה שורה בניהם, ולכן צריך להוסיף לאלהינו כמה דאת אמר ונקדשתי'. ע"כ. ולפי זה אין לנשים להצטרף לעשרה בזימון כיון דאינן בכלל קהל. ובשו"ע (אור"ח סימן קצ"ט ס"ו) הכריע דאין נשים מזמנין לעצמן כלל בהזכרת השם, וז"ל: 'נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם, אבל מזמנין לעצמן'. ע"כ. ובסעיף ז כתב דנשים מזמנות לעצמן. ועיין בט"ז (שם סק"ב) שכתב דכוונתו היא שלא יזמנו על הכוס, אבל יכולות להצטרף לזימון אחרים. ובמשנה ברורה (שם סקט"ו) כתב דרק אם יש עשרה אנשים יכולה האשה להצטרף למנין זה לזימון.

עומקא דסוגיא

א. עיין באגרות משה (י"ד סימן ע) שדן גבי המחלל שבת בפרהסיא האם מצטרף לעשרה, ומסיק להוכיח שאין מניעה מלצרפ, אמנם מדברי הרעק"א (הגהות שו"ע י"ד סימן רס"ז) משמע שאם חילל השבת בפני עשרה

האם נשים כשרות למנין

כתב הראב"ן (ברכות סימן קפ"ה) דילפינן מאחי יוסף דמנין הוה רק בגברי, וז"ל: 'כל דבר שבקדושה אין אומרים אותו בפחות מעשרה, וגמר לה מונקדשתי בתוך בני ישראל, ויליף תוך תוך מן לשבור בתוך הבאים, והתם י' הוה דכתיב וירדו אחי יוסף עשרה, וכולהו הוה גברי'. ע"כ. וכן גם פסק בלבוש (אור"ח סימן נ"ה ס"ד), וז"ל: 'ואלו העשרה צריכין להיות עשרה גברים גדולים שהביאו ב' שערות, דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, דכל התורה בגדולים זכרים קמיירי. ועבד ואשה וקטן אין מצטרפין'. ובבית יוסף (אור"ח סימן נ"ה ס"א) כתב שיש מי שסובר שנשים יכולות להצטרף למנין, אלא שאין מי שנהג כן, וז"ל: 'בשם רבינו שמחה, דעבד ואשה מצטרפין לתפלה ולברכת המזון בעשרה, ופשוט הוא שזהו לפירוש ר"ת דפסק כרבי יהושע בן לוי בעבד אחד מצטרף. וסובר רבינו שמחה דהוה הדין לאשה דבכל דוכתא אשה שוה לעבד, וכיון דר"ת בעצמו לא רצה לעשות מעשה מי יקל בדבר. וכן נהגו העולם שלא לצרף אשה כלל'.

הכרעת הדין

בשו"ע (אור"ח סימן נ"ה ס"א) הכריע דתפילת י"ח קדיש קדושה וברכו קריאת התורה ונשיאת כפיים צריכים עשרה כדי לאומרה. ובמשנה ברורה (שם סק"ב) כתב דהוה הדין לכל חזרת הש"ץ. ואם התחילו בעשרה יכול לסיימה אף בלא עשרה, וכמו שכתב בשו"ע (שם ס"ב) ועיין במשנה ברורה פרטי הדינים הנוגעים לענין זה. עוד כתב בשו"ע (אור"ח סימן ס"ט ס"א) דמלכתחילה צריך שיהיה רוב המנין מאנשים שעדיין לא התפללו, אמנם בדיעבד מותר לפרוס על שמע אפילו אם רק אחד מהם לא יצא ידי חובתו. וגבי תפילת שמונה עשרה בציבור כתב המשנה ברורה (סימן צ"ט סק"ח): 'דאם אין שם ששה שלא התפללו, לא יתפלל הש"ץ בלחש רק יתחיל מיד בקול רם, דהא עיקר הכונה בהחזרה בזה הוא רק משום קדושה, ויאמר הג' ראשונות בקול רם והשאר בלחש. אבל כשיש רוב מנין, הם כמו ציבור גמור'. ע"כ. ומפורש בדבריו כי רוב מנין, דהיינו ששה שלא התפללו, הם ציבור גמור. אמנם במקום אחר (סימן צ סק"ח) הביא את דברי החיי אדם שתפילה בציבור נחשבת רק תפילה שבה עשרה שעדיין לא התפללו.

וכן נהגו העולם שלא לצרף אשה כלל (בית יוסף)

מראי מקומות

- א. סנהדרין ב.
- ב. גיטין מו.
- ג. ברכות כא:
- ד. ר"ן מגילה יג: מדפי הרי"ף
- ה. שו"ת הרי"י מיגא"ש סימן קל"א
- ו. תשובות ר' נטרונאי גאון אור"ח סימן ל"ט
- ז. שו"ת מנחת שלמה ח"א סימן ב
- ח. באורי ברכות מז:
- ט. אבודרהם הלכות ברכות י.
- י. שו"ע אור"ח סימן קצ"ט ס"ו יא. ט"ז שם סק"ב
- יב. משנה ברורה שם סקט"ו
- יג. ראב"ן ברכות סימן קפ"ה
- יד. לבוש אור"ח סימן נ"ה ס"ד
- טו. בית יוסף אור"ח סימן נ"ה ס"א
- טז. שו"ע אור"ח סימן נ"ה ס"א
- יז. משנה ברורה שם סק"ב
- יח. שו"ע אור"ח סימן ס"ט ס"א
- יט. משנה ברורה סימן צ"ט סק"ח
- כ. משנה ברורה סימן צ סק"ח
- כא. אגרות משה י"ד סימן ע
- כב. הגהות רעק"א שו"ע י"ד סימן רס"ד
- כג. שו"ת מהרי"ק שורש ק"ס
- כד. פרי מגדים אור"ח סימן נ"ה סק"ד